

УДК 378.011.3-051:37.091.2

Наталія Онищенко,
*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)*

УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ НА КОМПЕТЕНТІСНІЙ ОСНОВІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито управлінський аспект підготовки майбутніх учителів до виховної роботи на компетентнісній основі з урахуванням сучасних тенденцій вищої освіти. Визначено сучасні тенденції розвитку системи вищої освіти України: удосконалення управління вищою освітою через децентралізацію, дерегуляцію, залучення громадськості та зміни механізмів фінансування; розширення автономії та зростання відповідальності закладів вищої освіти; підвищення якості освітніх послуг. Аргументовано, що у контексті зазначених реформ надзвичайно важливою стає підготовка майбутніх учителів, менеджерів освітньої галузі. Охарактеризовано готовність майбутнього менеджера освітньої галузі до інноваційної виховної діяльності на компетентнісній основі як одного із засобів реформування вітчизняної системи освіти, спрямованого на формування, розвиток і вдосконалення комплексу особистісних і соціально-професійних знань майбутніх фахівців, формування в них системи фахових компетентностей.

Ключові слова: *децентралізація освіти, дерегуляція вищої освіти, автономія навчальних закладів, управління навчальним закладом, управління виховною роботою, менеджер освітньої галузі, компетентнісний підхід, підготовка майбутніх учителів до виховної роботи.*

В статті раскрыто управленческий аспект подготовки будущих учителей к воспитательной работе на компетентностной основе с учетом современных тенденций высшего образования. Определены современные тенденции развития системы высшего образования Украины: совершенствование управления высшим образованием через децентрализацию, дерегуляцию, привлечение общественности и изменение механизмов финансирования; расширение автономии и рост ответственности высших учебных заведений; повышение качества образовательных услуг. Аргументировано, что в контексте указанных реформ чрезвычайно важной становится подготовка будущих учителей, менеджеров образования. Охарактеризована готовность будущего

менеджера образования к инновационной воспитательной деятельности на компетентностной основе как одного из средств реформирования отечественной системы образования, направленного на формирование, развитие и совершенствование комплекса личностных и социально-профессиональных знаний будущих специалистов, формирование у них системы профессиональных компетенций.

Ключевые слова: децентрализация образования, дерегуляция высшего образования, автономия учебных заведений, управление учебным заведением, управление воспитательной работой, менеджер образования, компетентностный подход, подготовка будущих учителей к воспитательной работе.

The article deals with the competence and management aspects of future teachers training to educational work in accordance with modern trends in higher education. It is noted that the current trends in the development of the higher education system of Ukraine are the higher education management improving through decentralization, deregulation, public involvement and changes in the financing mechanisms; widening of autonomy and increasing the responsibility of higher education institutions; improving of educational services quality. It is argued that, in the context of these reforms, training managers of education becomes extremely important, because that is a manager from which the prosperity, profitability, growth and market position of the institution depends on at first. The readiness of the future education manager to innovative educational activities is characterized on a competence basis. It is noted that the competence approach is one of the means of reforming the national education system, the implementation of which is aimed at forming, developing and improving the complex of personal, social and professional skills of future specialists; the modern approach to the professional training of future teachers on the basis of which the students' system of professional competence is formed.

Key competences are those needed by all individuals for personal realization, active citizenship position development, social inclusion and employment, and can help to provide vital youth success in a knowledge society. The basis of specialists training is the EU list of competences. These are, in particular, the competences, for which all leading educational systems work: the ability to learn throughout life, the social and civic competences, entrepreneurship, general cultural literacy, environmental literacy and healthy life. It is indicated that the educational reforms that include the decentralization and deregulation of modern education in Ukraine require the international experience analysis, the formation of an appropriate legislative framework, the development and approval by public of the Ukrainian education decentralization model. The main goal of education reform is to improve the quality of education, because it does not correspond to the present. Future educational managers, school principals, heads of universities should have more autonomy in providing the education that is better suited to the satisfaction of students' (pupils') needs, but they also

should do the external monitoring of the institution work in order to ensure its conformity to certain standards. To this result, the effective program for future education managers training, retraining of educational personnel and municipal structures staff must be developed and implemented. An international assistance and western experience are important and effective resources to the solution of the aforementioned problems and coordination of the efforts of all participants in the educational policy.

Key words: *decentralization of education, deregulation of higher education, autonomy of educational institutions, educational institution management, educational work management, education manager, competence approach, preparation of future teachers for educational work.*

Постановка проблеми. Реформування системи вищої освіти України в умовах входження до європейського освітнього простору конкретизовано у положеннях Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року. Ключовий акцент оновлення змісту освіти стосується сутності компетентнісної професійної освіти, соціальної обумовленості переходу на державні стандарти, розробки моделей та професіограм компетентного фахівця, системи комплексної діагностики рівня сформованості компетентностей різних рівнів: інтегральних, загальних, спеціальних (фахових, предметних). Компетентнісний підхід на сучасному етапі уособлює інноваційні засади освіти та відповідає прогресивним світовим стандартам, а також передбачає підготовку освіченої, духовно багатой, інтелектуально зрілої, відповідальної особистості фахівця, здатного розкрити власну індивідуальність у процесі професійної діяльності. Це, зокрема, відображено у нормативній законодавчій базі України в галузі освіти, зокрема в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років.

Зазначимо, що за експертними прогнозами у 2020 році найбільш затребуваними на ринку праці будуть вміння навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі. Сучасна підготовка майбутніх учителів тільки на таких основних категоріях як знання, вміння і навички, вже не задовольняє потреб сучасної школи. Професійна педагогічна сфера сьогодні змушена працювати з іншими категоріями – компетенціями. Задовольнити зазначені вимоги можливо за умови формування лідерських індивідуально-творчих можливостей у здійсненні педагогічної діяльності, вдосконаленні рівня професійності та педагогічної майстерності майбутніх педагогів, менеджерів освітньої галузі на компетентнісній основі. Важливим елементом вирішення зазначеної проблеми є також врахування тенденцій децентралізації та дерегуляції сучасної вищої освіти в процесі підготовки майбутніх учителів до виховної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті дослідження означеної проблеми можна виділити провідні аспекти наукових розвідок: проблеми централізації та децентралізації управління освітніми системами розвинених країн (Б. Вульфсон, О. Джуринський, М. Красовицький); особливості інноваційного освітнього менеджменту (О. Глузман, Л. Даниленко, Л. Карамушка, В. Луговий), тенденції управління виховною роботою школи (Р. Беланова, В. Жуковський, М. Лещенко), особливості управління вищою освітою (Д. Дзвінчук, І. Драч, Г. Єльнікова, С. Калашнікова, Л. Коробович, В. Пікельна, А. Сбруєва). Компетентнісний підхід досліджено у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних учених (В. Буткевич, Ю. Варданян, Р. Гільмеєва, Я. Кодлюк, А. Маркова, Л. Мітіна, Дж. Равен, В. Серіков, Е. Сіляєва, С. Сисоєва, В. Сластьонін, Г. Халаж, В. Хутмахер, А. Хуторський, О. Шапран, Е. Шиянов, О. Ярошинська та ін.).

Виділення невиділених раніше частин проблеми. Разом з тим існує ряд протиріч, що негативно позначаються на кінцевому результаті підготовки майбутніх учителів, менеджерів освітньої галузі до інноваційної виховної діяльності, зокрема між: необхідністю в удосконаленні вищої освіти України й недостатністю наукового обґрунтування теоретичних засад управління вищою освітою України на компетентнісній основі з урахуванням європейського досвіду; потребою у забезпеченні якості вищої освіти у навчальних закладах в умовах посиленої конкуренції на ринку освітніх послуг та відсутністю сталої науково-обґрунтованої стратегії розвитку вищої освіти.

Мета статті – розкриття управлінського та компетентнісного аспектів підготовки майбутніх учителів до виховної роботи з урахуванням сучасних тенденцій вищої освіти.

Постановка завдання – дослідження процесів децентралізації та дерегуляції сучасної вищої освіти у контексті підготовки майбутніх учителів, менеджерів освітньої галузі до виховної роботи на компетентнісній основі.

Виклад основного матеріалу. У Законі України «Про вищу освіту» (2014) зазначено, що державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципі міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у європейській освітній простір. Формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти спрямовані на децентралізацію та дерегуляцію і забезпечуються шляхом розвитку автономії вищих навчальних закладів та академічної свободи учасників освітнього процесу [2].

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки зазначається, що модернізація системи управління освітою передбачає оптимізацію державних управлінських структур, децентралізацію управління освітою; перерозподіл функцій і повноважень між центральними і регіональними органами управління освітою, органами місцевого самоврядування і навчальними закладами; розробку системи заходів (нормотворчих, науково-методичних, фінансово-економічних тощо) щодо

впровадження ідеї автономії навчальних закладів [6]. Усі зміни закладені в проекті Закону «Про професійну освіту» та рамковому Законі «Про освіту».

Відповідно до Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років передбачено реорганізувати систему управління, фінансування і менеджменту освіти шляхом децентралізації, дерегуляції, запровадження інституційної, академічної і фінансової автономії навчальних закладів, дотримання принципу відповідальності навчальних закладів за результати освітньої і виховної діяльності. Зокрема, запроваджується принцип субсидіарності (перегляд обсягу і меж повноважень центральних і місцевих органів управління освітою, скорочення контрольно-наглядових функцій, жорстка й чітка регламентація процедур і повноважень інституцій, пов'язаних з контролем і наглядом). Децентралізація та дерегуляція освіти України передбачає реорганізацію до 2017 року районних управлінь і відділів освіти у сервісні центри; зменшення обсягу контрольно-звітної та облікової документації навчального закладу; відмову від законодавчого регулювання внутрішньоорганізаційної структури вищих навчальних закладів; розширення повноважень громадських, батьківських і наглядових рад [4].

До освітніх реформ також належить створення інтегрованої уніфікованої загальнонаціональної (загальнодержавної) інтерактивної бази даних «Освіта України», яка буде розміщена на серверах в Україні і міститиме єдиний реєстр отримувачів освітніх послуг та єдиний реєстр надавачів освітніх послуг – навчальних закладів, викладачів, адміністрації.

У галузі менеджменту передбачено перехід від адміністративно-розпорядчого управління навчальними закладами до системи освітнього менеджменту; запровадження школоцентричного (school-based) менеджменту, перенесення «центру ваги» в процесі ухвалення рішень на операційний рівень (рівень школи); запровадження наскрізного електронного урядування (e-management) за допомогою захищених і сертифікованих систем передачі даних на всіх рівнях освітньої системи: у 2015–2016 роках – запровадження на рівні МОН – обласні управління освіти, у 2017–2018 роках – 100% шкіл, у 2019–2020 роках – 100% усіх навчальних закладів. Також планується запровадити єдиний стандарт та єдине уніфіковане управління ІКТ на всіх рівнях освітньої системи до 2020 року [7].

В Україні також відбувається процес децентралізації влади. Одним із надскладних завдань для об'єднаних територіальних громад у цьому процесі є управління освітою. До об'єднання громад управлінням освітою в селах і селищах займалися відділи освіти районних державних адміністрацій, які є елементами вертикалі державної виконавчої влади у сфері освіти. Функції виконавчих органів сільських та селищних рад у сфері освіти були мінімальними та полягали в реалізації другорядних завдань для забезпечення шкіл (наприклад, організація підвезення учнів). На відміну від райдержадміністрацій, органи місцевого самоврядування об'єднаних громад є автономними та мають всі повноваження, у тому числі у сфері

управління освітою. Але серйозним викликом є їхня інституційна слабкість, яка ускладнюється тим, що процес укрупнення адміністративних одиниць реалізується в сільських регіонах України [7].

У контексті зазначених реформ надзвичайно важливою стає підготовка менеджерів освітньої галузі. Зазначимо, що сфера професійної діяльності менеджера – забезпечення ефективного управління освітніми установами. Необхідність підготовки таких кадрів зростає ще й з огляду на те, що різко змінилася ситуація на ринку освітніх послуг – загострилася конкурентна боротьба між навчальними закладами за «свого» студента, підвищилися роль і значення керівників системи освіти, які мають володіти широким спектром професійних якостей та бути готовими керувати колективом, самим собою, вболівати за результати педагогічної діяльності, усвідомлювати унікальність своєї мети і, водночас, велику складність її досягнення та відповідальність за свою працю. Тому високий попит на таких спеціалістів сьогодні підтверджується рейтингами найбільш затребуваних професій на ринку праці.

Також важливим є звернення до проблеми підготовки майбутніх менеджерів освітньої галузі до інноваційної виховної роботи. Проблема якісної практичної підготовки фахівця завжди існувала і привертала увагу педагогів, оскільки її розв'язання безпосередньо пов'язане із питанням готовності випускника до практичної професійної діяльності. У зв'язку з цим в останні роки у психолого-педагогічній літературі все частіше зустрічається поняття «інноваційна спрямованість діяльності», «інноваційна виховна діяльність» [1, с. 338].

У контексті нашого дослідження інноваційну виховну діяльність у галузі освітнього менеджменту доцільно розглядати як впровадження у навчально-виховний процес нововведень, новітніх розробок, педагогічних ініціатив, сучасних технологій, які забезпечують ефективність управління школою. У нашому розумінні готовність майбутнього вчителя, менеджера освітньої галузі до інноваційної виховної діяльності ми розуміємо як особистісно-професійну якість, що характеризується усвідомленням значущості та інтересом студента до управління виховною роботою на інноваційних засадах; наявністю мотивації з одночасним набуттям спеціальних знань, умінь, які втілюються в організацію та управління виховною роботою; потребами творчої самоактуалізації й самореалізації на компетентнісній основі.

Зазначимо, що сутність компетентнісного підходу ставить на перше місце не інформованість студента, його володіння знаннями, а вміння ними оперувати, управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, розв'язувати проблеми професійного характеру. Використання такого підходу дає змогу майбутнім фахівцям розвинути власні адаптаційні можливості для вміння організувати і координувати особистісно орієнтований навчальний процес, обирати оптимальні засоби для досягнення поставлених педагогічних цілей, ефективно керувати виховним процесом

навчального закладу. Зокрема, Міністерство освіти і науки України зацентувало інститути післядипломної освіти в кожній області на те, що основною темою курсів підвищення кваліфікації має бути запровадження методик компетентнісного навчання. У підготовці фахівців за основу взято перелік компетентностей Європейського Союзу [5].

Таким чином, сучасний компетентний менеджер освіти – це професія, тип діяльності, в основі якої лежать такі людські здібності, завдяки яким можна здійснювати управління та керівництво освітніми процесами. За своєю суттю діяльність менеджера освіти поліфункціональна. Він виступає в ролі організатора, адміністратора, психолога, дослідника, господаря, суспільного діяча. Менеджер освітньої галузі повинен демонструвати знання теорій, методів і функцій менеджменту, сучасних концепцій лідерства, навички виявлення проблеми та обґрунтування управлінських рішень; застосовувати методи менеджменту для забезпечення ефективності діяльності організації; демонструвати навички взаємодії, лідерства, командної роботи; демонструвати здатність діяти соціально відповідально та громадсько свідомо на основі етичних міркувань (мотивів), повагу до різноманітності та між культурності, навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань, бути критичним і самокритичним. Усі ці функції мають бути закладені та розвинуті в професійній компетентності менеджера освіти.

Висновки. Таким чином, розбудова нової середньої та вищої школи – це довготривала реформа. План запровадження передбачає наступність дій і відповідне ресурсне забезпечення на кожному етапі, а також враховує загальний контекст суспільних змін. Освітні реформи, що передбачають децентралізацію і дерегуляцію сучасної освіти України, потребують вивчення світового досвіду, формування відповідної законодавчої бази, розробки та погодження з громадськістю української моделі децентралізації освіти. Найголовніша мета освітньої реформи – покращити якість навчання, яка не відповідає сьогоденню. Майбутні менеджери освітньої галузі, директори шкіл, керівники ВНЗ повинні мати більшу автономію у наданні освіти, яка більше підходить для задоволення потреб студентів (учнів), але також має здійснюватися зовнішній моніторинг роботи навчального закладу з тим, щоб забезпечувати її відповідність певному рівню. Для цього має бути розроблена і впроваджена ефективна програма підготовки майбутніх менеджерів освітньої галузі, перепідготовки освітянських кадрів та персоналу муніципальних структур на компетентнісній основі. Міжнародна допомога і західний досвід є важливими і дієвими ресурсами для вирішення означених проблем та координації зусиль усіх учасників процесу освітньої політики.

Перспективою подальших розвідок може бути дослідження управлінського та компетентнісного аспектів підготовки майбутніх учителів до виховної роботи з урахуванням зарубіжного досвіду.

Література

1. Енциклопедія освіти / [ред. В. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа» : проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/Новини%202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf>.
4. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/news/43501/>.
5. Лілія Гриневич розвіяла міфи про нову українську школу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zik.ua/news/2016/09/20/liliya_grynevych_rozviyala_mify_pro_novu_ukrainsku_shkolu_879932.
6. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
7. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні : інформаційно-аналітичний огляд [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ihed.org.ua/images/biblioteka/Rozvitok_sisitemi_zabesp_yakosti_VO_UA_2015.pdf.
8. Стандарт вищої освіти України (бакалаврський рівень) галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 073 «Менеджмент» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/reforma-osviti/naukovo-metodichna-rada-ministerstva/proekti-standartiv-vishhoi-osviti.html>.
9. Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications. Education and Training 2010 – The Success of the Lisbon Strategy Hinges on Urgent Reforms [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/principles_en.pdf.

References

1. Entsiklopediia osvity / [red. V. Kremen]. – K. : Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.
2. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» : proekt [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://mon.gov.ua/Novyny%202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf>.
4. Kontsepsiia rozvytku osvity Ukrainy na period 2015–2025 rokiv [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://osvita.ua/news/43501/>.
5. Liliia Hrynevych rozviiala mify pro novu ukrainsku shkolu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://zik.ua/news/2016/09/20/liliya_grynevych_rozviyala_mify_pro_novu_ukrainsku_shkolu_879932.

6. Pro Natsionalnu stratehiiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

7. Rozvytok systemy zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v Ukraini : informatsiino-analitychnyi ohliad [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://ihed.org.ua/images/biblioteka/Rozvitok_sisitemi_zabesp_yakosti_VO_UA_2015.pdf.

8. Standart vyshchoi osvity Ukrainy (bakalavrskyi riven) haluzi znan 07 «Upravlinnia ta administruvannia» spetsialnosti 073 «Menedzhment» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://mon.gov.ua/activity/education/reforma-osviti/naukovo-metodichna-rada-ministerstva/proekti-standartiv-vishhoyi-osviti.html>.

9. Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications. Education and Training 2010 – The Success of the Lisbon Strategy Hinges on Urgent Reforms [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/principles_en.pdf.

*Статтю рекомендовано до друку
доктором педагогічних наук,
професором, завідувачем кафедри педагогіки
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
Шапран Ольгою Іллівною*

Стаття надійшла до редакції 20 грудня 2016 року